

ALDE FRYSKE TSJERKEN

nr. **21** december 2019

Stichting Alde Fryske Tsjerken viert feest!

Foudgum en François HaverSchmidt

‘Boven de mode verkiest hij het vak?’

Middeleeuws herdenken in woord en beeld

Opdat zij rusten mogen

Op de terp van Wodan

In dit nummer

In dit nummer

Alde Fryske Tsjerken

opvolger van 'Keppelstok'

nr. 21 december 2019

ISSN 2210-7657

STICHTING ALDE FRYSKES TSJERKEN

Opgericht 9 september 1970

Dagelijks bestuur en directie
Drs. J. Kersbergen, voorzitter
Drs. J.-M. Postma, vicevoorzitter
Ing. M.W.S. Weerd, secretaris
Drs. J.C. Lens, penningmeester
Mr. E.L. Veerman
G.A. Bakker, directeur

Adres
Postbus 137
8900 AC Leeuwarden
Bezoekadres: Emmakade 59
Tel: 058-2139666
E-mail: info@aldefrysketsjerken.nl
Rabobanknr: NL81 RABO 0172 4165 82
ING: NLO7 INGB 0000 7307 89

Donateurschap
Minimaal per jaar € 17,50
Opzegging vóór 1 november via
info@aldefrysketsjerken.nl of schriftelijk naar
bovenstaand adres

Redactie
J.H.W. Willems, voorzitter
Drs. L. Dijkstra, secretaris
Drs. H.T. Algra
Prof. dr. S.L. de Blaauw
Dr. M.A. de Harder
Drs. M.E. Stoter
Dr. O. Vries

Redactieadres
Postbus 137
8900 AC Leeuwarden
E-mail: louw.dijkstra@hetnet.nl

Deze uitgave wordt mede
mogelijk gemaakt door:

provincje fryslân
provincie fryslân

Professionele Organisatie voor
Monumentenbehoud

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

1

SIBILE DE BLAAUW

'Boven de mode verkiest hij het vak'

De schilderijen van Jacob Ydema
in Friese kerken

7

TAEKE VAN POPTA

'Zóó klein dat het haast niet eens
een dorpje heten mocht'

Foudgum en François HaverSchmidt

11

Stichtingsnieuws

19

KEES KUIKEN

Middeleeuws herdenken in woord en
beeld: *memoria in kerken van de*
Stichting Alde Fryske Tsjerken

23

DOEKE SIJENS

Opdat zij rusten mogen

Een familiegraf op het kerkhof van Boer

25

LOUW DIJKSTRA

Op de terp van Wodan

De kerk van Wânswert

Foto voorzijde: Jacob Ydema, Tronende Maria, glas uit de kapel van het vm. St. Jozef-
pension in Leeuwarden (1937)

DOEKE SIJENS

Opdat zij rusten mogen

Een familiegraf op het kerkhof van Boer

De Mariakerk in Boer met op de voorgrond de grafkelder van de Stinstra's en de De Clercq's. Foto Hans Willems

Toen op donderdag 20 april 1899 de trein uit de richting Leeuwarden om 15:27 arriveerde bij station Franeker, wachtten daar zes mannen naast een vrachtwagen met daarvoor twee paarden. Nadat de trein was gestopt, liepen de mannen het perron op om twee lijkkasten uit een wagon te halen. Daarmee begon de laatste fase van een door Pieter de Clercq zorgvuldig voorbereide operatie om zijn eerder in Amsterdam begraven moeder en broer een plaats te geven bij andere familieleden op het kerkhof van Boer. Nadat de kisten in de met een zeil overspannen wagen waren gezet, vertrok de stoet in noordelijke richting. De Clercq voegde zich bij hen; hij had de gebeurtenissen op het station nauwkeurig in de gaten gehouden. De inwoners van Franeker, die de stoet voorbij zagen rijden, kenden De Clercq goed, hij had vaak bij zijn grootmoeder Elisabeth Stinstra-Banga gelogeerd, die in de Zilverstraat woonde.

Pieter de Clercq (1849-1934) had in 1897 besloten om zijn baan als directeur van de Ontvang en Betaalkas in Amsterdam op te geven. Hoewel hij in het bevolkingsregister simpel als 'kassier' werd vermeld, was De Clercq een zeer vermogend man, met een huis aan de Herengracht. Kennelijk bevredigde hem de positie, die hij binnen de Amsterdamse elite bekleedde, niet meer voldoende. Hij ontwikkelde daarom het plan om naar Friesland te verhuizen en zich daar in te spannen voor

Pieter de Clercq in 1908. Collectie Tresoar

het gebruik van het Fries. Met name het onderwijs in het Fries, dat hij ook als zijn moedertaal beschouwde, wilde hij bevorderen. Daarnaast was hij van mening dat het niet meer dan fair was om het geld dat hij met de verhuur verdiende van een aantal grote boerderijen (met veel grond) in Friesland, ook in deze provincie te besteden.¹

Deze voornemens voerde De Clercq ook uit. Dertig jaar lang zou hij een drijvende kracht binnen de Friese beweging zijn. Als deftige patriciër, met nogal dwingende omgangsvormen, was hij een opvallende figuur, die meerdere malen in aanvaring kwam met andere 'bewegers' als ds. Wumkes en Douwe Kalma. Omdat hij zo gehecht was aan Franeker, wilde hij daar in eerste instantie ook gaan wonen. Hier stak zijn vrouw echter een stokje voor, waarschijnlijk was zij niet zo gecharmeerd van het kale Noorden. Daarom liet De Clercq een

De villa in Feanwâlden. Foto RCE opname 1983

Boer, ingangsportaal van de kerk, afkomstig van Elgersma State. Foto AFT

kapitale villa in Feanwâlden bouwen, naar een ontwerp van Hendrik Kramer.

Toen hij in Franeker op zoek was naar een geschikt huis, had De Clercq ook weer eens het kerkhof van Boer bezocht. Hier waren zijn grootouders begraven, een oom, een nichtje en zijn eigen vader. Zijn moeder en zijn broer waren achtergebleven op de Oude Westerbegraafplaats in Amsterdam. Dit zal hem gestoord hebben en daarom besloot hij om zijn familie te herenigen. Hij informeerde bij allerlei instanties hoe hij dit aan kon pakken en vroeg toestemming bij de autoriteiten. In Boer gaf een beheerder hem het advies om voor zijn twee familieleden een nieuw graf te kopen, want dan was er 'ook geen drukte met die steenen', die voor een bijzetting gelicht moesten worden.² Zo ontstond een familiemausoleum, dat de herinnering levend hield aan zijn Friese familie.

Het eerste familielid van De Clercq dat in Boer was begraven, was zijn grootvader van moeders kant Joannes Stinstra (1789-1842). Dat voor hem Boer als laatste rustplaats werd gekozen, moet te maken gehad hebben met de Elgersma State, die aan de rand van het dorp stond. Deze state was al lange tijd eigendom van de Stinstra's. Op het terrein van de state stond ook een zomerhuis en het lijkt waarschijnlijk dat de familie hier geregeld verbleef.³ De Stinstra's waren een bekende, welgestelde doopsgezinde familie uit Harlingen, die beroepen uitoefenden als dominee of medicus. Pieter Stinstra, de vader van Joannes, had in Franeker aan de universiteit gestudeerd en zich naderhand als doopsgezinde dominee in die plaats gevestigd. Joannes studeerde in Franeker rechten en werd later griffier bij de rechtbank. Zeer tegen zijn zin werd hij nog voor korte tijd ingelijfd in het leger van Napoleon. Hij trouwde met Elisabeth Banga (1793-1879), dochter van een arts uit Franeker. Haar broer Klaas was van 1847 tot en met 1856 burgemeester van Franeker, een functie die overigens ook werd uitgeoefend door een broer van Joannes.

Het lijkt geen twijfel dat Pieter de Clercq zeer trots was op deze familie. Joannes Stinstra stierf plotseling, 'op het onverwachtste' zoals in zijn rouwannonce werd gemeld.

Elisabeth Banga zou, als weduwe, de nalatenschap van haar man goed beheren. Volgens het kadaster van 1832 bezat de familie in totaal negen 'zathes' met veel grond. Daarvan werd trouwens Elgersma State in 1849 afgebroken en vervangen door een nieuwe boerderij.⁴

Joannes en Elisabeth hadden vier kinderen. Aaltje (1816-1890), de oudste dochter, trouwde met bankier Pieter de Clercq sr. (1807-1879) en woonde in

Amsterdam. Pieter Stinstra (1819-1861), de oudste zoon, studeerde net als zijn vader rechten, niet meer in Franeker maar in Groningen. Na zijn studie werd hij griffier bij het kantongerecht in Beetsterzwaag. Heel hard heeft hij niet gewerkt, vaak wordt hij vermeld als rentenier. In 1856 nam hij ontslag bij de rechtbank en ging weer bij zijn moeder in Franeker wonen. Waarschijnlijk was hij lichamelijk niet sterk, want hij overleed in 1861 'na een langdurige sukkeling'. Hij werd naast zijn vader in Boer begraven. De tweede dochter van Joannes en Elisabeth was Leeuwkje Stinstra (1834-1925), die met haar echtgenoot (en neef) Klaas Banga in Harlingen woonde. Toen een dochter van dit echtpaar, ook Elisabeth Banga geheten, slechts 25 weken oud overleed, werd ook zij in Boer begraven. De tweede zoon van Joannes en Elisabeth, Tjeerd Stinstra (1826-1893) moet wat een buitenbeentje zijn geweest. Hij woonde lange tijd in Londen en zijn zaken liepen niet heel erg voorspoedig, zo moest hij een lening bij zijn zuster afsluiten. Hij heeft de banden met Friesland niet onderhouden.

Na de begrafenis van de baby Elisabeth verstoorde lange tijd niets de rust bij de familiegraven in Boer, tot Elisabeth Banga begin 1879 overleed. Toen vertrok opnieuw een voorname rouwstoet uit Franeker naar het kerkhof. Pieter de Clercq jr. zal daar zeker bij aanwezig zijn geweest. Hij had sinds een paar jaar het directeurschap van de bank overgenomen van zijn vader, die een beroerte had gehad. Nu het huis van Elisabeth Banga in Franeker beschikbaar kwam, besloten Aaltje en haar man om daar te gaan wonen. Het was er rustiger dan in Amsterdam en de woning was ook geschikter voor een patiënt dan het grote huis aan de Herengracht. Slechts enkele maanden nadat ze in Franeker waren komen wonen, overleed De Clercq sr. 'na een langdurig lijden' en ook hij werd in Boer begraven.

Aaltje Stinstra vond het in haar eentje te stil in Franeker en vertrok na een paar maanden weer naar Amsterdam. Haar zoon Pieter jr. was een harde werker, zijn oudere broer Johannes (1842-1867) had andere ambities. Hij hield van uitgaan, van kunst en van reizen. Hij stierf al op 25-jarige leeftijd, 'na eene hevige ziekte van weinige

De grafkelder van de Stinstra's en De Clercq's. Foto Hans Willems

Detail van het graf van Pieter de Clercq sr. Foto Hans Willems

< Het graf van Joannes de Clercq (1842-1867) en zijn moeder Aaltje Stinstra (1816-1890). Foto Hans Willems

dagen.' Pieter de Clercq was zeer op zijn broer gesteld en dat moet de reden zijn geweest, dat hij hem in 1899 alsnog in Boer liet begraven, dichterbij in de buurt dan het verre Amsterdam. Na de herbegraving van zijn moeder en broer, liet hij een grafsteen op het graf plaatsen, die wat moderner oogt dan de Stinstra-graven. De Clercq koos voor zijn broer Psalm 73, vers 28 als graftekst ('Het is mij goed nabij God te wezen') en voor zijn moeder Openbaringen 14, vers 13 B ('Ja, zegt de Geest, opdat zij rusten mogen van hun arbeid').

De Clercq was begin april 1899 met zijn gezin naar Feanwâlden verhuisd en in dezelfde maand werd dus ook de herbegraving van zijn moeder en broer afgerond. Pas toen alle werkzaamheden in Boer tot een goed einde waren gebracht, betaalde hij de werklieden hun loon uit. Een informant had hem namelijk gewaarschuwd 'dat men hier op verschrikkelijke wijze wordt beet genomen, zoowel door aansprekers, lijkwagenverhuurders, iedereen [...] die men moet gebruiken voor- en bij eene begrafenis.'

Mogelijk was het bedoeling van De Clercq geweest om later ook zelf in Boer te worden begraven. In 1928 bekoelde zijn liefde voor Friesland echter tot onder het nulpunt omdat hij – naar zijn smaak onterecht – veel meer gemeentebelasting moest gaan betalen. Woedend verkocht hij zijn villa in Feanwâlden en verhuisde naar

Zeist. Hoezeer de tijden inmiddels veranderd waren, blijkt wel uit het feit dat De Clercq werd gecremeerd. Voor deze plechtigheid waren geen leden van de Friese beweging uitgenodigd, hij was zeer ontstemd over de koers die met name de Jong Fryske Mienskip volgde. Wel waren een aantal huurders van zijn boerderijen aanwezig, toch een teken van continuïteit.

Inmiddels is ook de tweede Elgersma State in Boer al weer afgebroken en vervangen door een moderne boerderij. De graven van de familie Stinstra en De Clercq, ooit uit sentiment en familietrots bij elkaar gebracht, zijn echter nog altijd op het kerkhof te vinden.

Doeke Sijens (1955) is bibliothecaris en schrijver. Zijn meest recente publicaties zijn Aangeraakt door een nieuw licht. Alida Pott en De Ploeg (2018) en Jaap Min. Wat zich schildert tussen polder en duin (2019).

Noten

- 1 Koen Zondag, 'In alles singulier. Een verhaal over Pieter de Clercq (1849-1934)', *Doopsgezinde Bijdragen*, nieuwe reeks 31 (2005), pp. 205-222.
- 2 Archief van de Familie De Clercq en aanverwante families, Stadsarchief Gemeente Amsterdam, inv.nr. 255-262, <https://archief.amsterdam/inventarissen/inventaris/255.nl.html>. Alle citaten zijn uit deze bron afkomstig.
- 3 Kadaster 1832, Minuutplan Ried A2, www.allefriezen.nl
- 4 H. de Haan, 'Elgersma State to Boer', *Friesch Landbouwblad*, 15 augustus 1958; Kerst Huisman, 'Boer, 'bij ouds Buurstra': in tjerke mei in hânfol huzen', *Leeuwarder Courant*, 8 juni 1994.